



HUMAN RIGHTS
ישראל ישראלית ISRAEL

PHYSICIANS FOR HUMAN RIGHTS
רופאים אֲطִיבָא
לזכויות אדם لحقوق الإنسان

נייר עמדה

השפעת אלימות מתנחלים ועקירה בכפייה

על הבריאות והרווחה
של קהילות בשטח C

מרץ 2024

הקדמה

מאז כיבוש הגדה המערבית לפני למעלה מחמישה עשורים, ישראל משתלטת באופן עקבי ושיטתי על עוד ועוד קרקעות בשטח C. אסטרטגיה זו כוללת הקמת התנחלויות, מאחזים לא-רשמיים וחוות צאן תוך הפרת החוק הבינלאומי. בשנים האחרונות גבר הקצב שבו מוקמים ומורחבים המאחזים והחוות הללו, אשר תחילתם כמפעל חקלאי קטן והמשכם בהתפתחות הדרגתית להתנחלויות מבוססות יותר. שיטה זו היא המשך למדיניות ההתרחבות הטריטוריאלית של ישראל בגדה המערבית.

התרחבות המאחזים וחוות הצאן בשנים האחרונות החריפה את מצוקתן של קהילות רועים פלסטיניות המפוזרות ברחבי הגדה המערבית. קהילות אלה מבודדות ואינן מחוברות לרשתות המים או החשמל, מאחר שישראל מגדירה אותן כיישובים לא רשמיים. ככאלה, הן פגיעות במיוחד להשפעת הנוכחות הגדלה והולכת של עשרות מאחזים וחוות קטנות בקרבתן. קהילות אלו סובלות מחיים בסביבה המאופיינת במנגנוני דיכוי וכפייה, חיים המלווים בתחושה מתמדת של חוסר ביטחון, בפקד, בעוולות ובאפליה שיטתית. הן מאבדות עוד ועוד קרקעות חקלאיות שהן מקור פרנסתן, הנגישות שלהן למשאבי טבע מוגבלת והן סופגות פגיעות פיזיות ונפשיות עקב התקפות של המתנחלים והצבא.

לשם תיאור מציאות החיים של קהילות אלו, נייר-עמדה זה מסתמך על התפיסה הרחבה של "כפייה" כפי שפורשה באמנת רומא¹ לפי תפיסה זו, כפייה אינה מסתכמת בשימוש בכוח פיזי אלא כוללת מגוון של שיטות כפייה, לרבות איומים, דיכוי פסיכולוגי וניצול לרעה של כוח. נייר-עמדה זה נועד לספק הבנה מקיפה של מציאות זו, תוך סקירת מנגנוני הכפייה והדיכוי שמולם נאלצות קהילות אלו לנווט את חייהן מדי יום. זוהי עדות לשגרה האלימה שתחתיה הן חיות ולשחיקה של החוסן הקהילתי שגורמת השגרה הזו.

נייר-עמדה זה הוא חלק מפרויקט רחב יותר שהחל בתחילת שנת 2023, ונערך בשיתוף עם יש דין – ארגון מתנדבים לזכויות אדם, שמטרתו לא להסתפק בתיעוד ההשפעה השלילית של הכיבוש על הפרט אלא להרחיב את היריעה ולבחון את הסביבה הכופה, שמשפיעה על קהילות וחברות שלמות. חשוב להכיר בהיקפו מצומצם של נייר-עמדה זה, שהעבודה עליו נקטעה בגלל פרוץ המלחמה באוקטובר 2023 והאלימות המוגברת וההסלמה בגדה המערבית. כתוצאה מכך מבוסס המחקר על מערך נתונים מוגבל הכולל מספר מצומצם של ראיונות, לצד שיחות ועדויות לא רשמיות.

International Criminal Court (1998). Rome Statute of the International Criminal Court (A/ 1 [CONF.183/9). Article 7(1)(d). Retrieved from [https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf

נייר-עמדה זה מתמקד בהשפעת המאחזים והסביבה הכופה על הבריאות, על הזכות לבריאות ועל החסינות הקהילתית, תוך הכרה בכך שהמאחזים גורמים טראומה שהיא המשך לטראומה קולקטיבית מתמשכת של נישול וגירוש ושל אובדן הבית, האדמה והקהילה הפלסטינית. נייר-העמדה מרחיב את העדשה שדרכה אנו בוחנים את השפעת הכיבוש הישראלי על הפלסטינים. במשך שנים התרכזנו בשיפור דרכי הגישה לטיפול רפואי וחקרנו את מצוקת הפרט הפלסטיני העומד בפני עינויים, אלימות והגבלה של הגישה לשירותי בריאות.² בפרויקט "חיים חשופים" הרחבנו את היריעה לרמת התא המשפחתי, ובחנו כיצד פלישות לבתים והפרות הפרטיות משפיעות על היחידה המשפחתית.³ כעת אנו מפנים את המבט לקהילה ובוחנים את האופנים שבהם שינויים באורח החיים, בהגבלות ובחסמים, לצד הגבלות תנועה, עתיד לא ברור ואלימות, ומערערים באופן קולקטיבי את חסינותה.

חיי קהילות הרועים בשטחי C: שילוב של אלימות ממסדית ואלימות מתנחלים

קהילות רועים בדואיות פלסטיניות בשטחי C של הגדה המערבית חשופות לאלימות מתנחלים יומיומית ושגרתית, הפועלת כמנגנון לגירושן בכפייה. שיטות שונות של הפחדה והטלת איום גוזלות מקהילות אלו את היכולת לצפות ולתכנן את עתידן וגורמות להן קשיים כלכליים גדולים בהגבילן את הגישה שלהן למשאבים שבהם הן תלויות לפרנסתן – מים, מזון וחשמל. כ-70% משטחי C נחשבים כמצויים מחוץ לתחום לבנייה פלסטינית, ו-30% הנותרים ככופים לתהליך תכנון הנתון לשליטה ישראלית, שבו ניתנים היתרי בנייה לפלסטינים בשיעורים כמעט אפסיים.⁴ בין 2016 ל-2020 אושרו רק 24 מתוך 2,550 בקשות של פלסטינים בשטחי C להיתרי בנייה – שיעור הצלחה של 0.9% בלבד. כמו כן, מתוך 123 תוכניות המתאר הפלסטיניות המקומיות שהוגשו למנהל האזרחי הישראלי, אושרו רק שבע⁵ התוצאה של מדיניות זו היא בנייה ללא היתר של מבנים שנהרסים לאחר מכן. לפיכך הבנייה אינה עומדת בסטנדרטים ראויים, שכן

² מור אפרת (2015). "הפרד ומשול". רופאים לזכויות אדם – ישראל. נלקח מ

<https://www.phr.org.il/wp-content/uploads/2015/01/%D7%94%D7%A4%D7%A8%D7%93-%D7%95%D7%9E%D7%A9%D7%95%D7%9C-8.1.15.pdf>

מרים ויילר (2020). "חיים חשופים: פלישות צבאיות לבתי פלסטינים בגדה המערבית". יש דין. נלקח מ https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/files.yesh-din.org/Exposed_Life_2020/Exposed_Life_מ-HEB.pdf

⁴ נגה קדמן (2013). "כבתוך שלה: מדיניות ישראל בשטח C של הגדה המערבית". בצלם. נלקח מ www.btselem.org/download/201306-area_c_report-heb.pdf

⁵ Norwegian Refugee Council (2023). Area C is everything. Retrieved from <https://www.nrc.no/globalassets/pdf/reports/area-c-is-everything/area-c-is-everything-v2.pdf>

אין טעם להשקיע במה שבוודאות ייהרס במהרה. כל זאת בשעה שההתנחלויות לא רק מתרחבות אלא אף מקבלות עידוד להתרחב בגיבוי הרשויות הישראליות.

מאז 2009 הרסה ישראל למעלה מ-7,200 מבנים בשטח C, רובם בתים פלסטיניים ומבנים חקלאיים, הריסות שגרמו לעקירה של יותר מ-9,300 פלסטינים.⁶ ההתנחלויות, לעומת זאת, קיבלו בשנים 2016–2020 היתרים לבניית 8,356 יחידות דיור. אחדות מההתנחלויות גדלו כמעט ב-35% תוך חמש שנים.⁷ ממשלת ישראל מעודדת התנחלויות אלה באמצעות תמריצים, וכיום גרים בשטח C למעלה מחצי מיליון מתנחלים בכ-146 התנחלויות ו-144 מאחזים – שיעור גידול העולה על 17% בחמש השנים האחרונות.⁸

בשנים האחרונות חל גידול משמעותי בקצב ההקמה של מאחזים וחוות צאן חקלאיות. המטרה המוצהרת של אסטרטגיה זו, הצוברת תאוצה מאז 2017, היא להשתלט במהירות על שטחים נרחבים על ידי הקמת חוות, הדורשת משאבים פחותים בהרבה מאשר בניית התנחלות על אלפי דונמים בשטח הכבוש.⁹ השטחים שמשתלטים עליהם כוללים בדרך כלל שטחי מרעה, משאבי מים ואדמות המעובדות על ידי קהילות רועים פלסטיניות שחיות ומתקיימות בהם ממרעה כבר דורות רבים. המתנחלים נכנסים לשטחי המרעה ושם מאיימים על הרועים הפלסטיניים ועל עדריהם ומפחידים אותם תוך שימוש באלימות קשה, בהתססה ובהתגריוות. לאחר שגירשו בדרך זו את הרועים ואת עדריהם, המתנחלים משתמשים בשטח לרעיית הצאן והבקר שלהם עצמם.

למעשה מתקיים כאן שיתוף פעולה בין מדיניות מוצהרת של הממשלה, המונעת גישת פלסטיניים לאדמותיהם והופכת את התכנון והפיתוח לבלתי אפשריים, ובין התנהלות – שכמובן אינה רשמית – של מתנחלים המפעילים אלימות ללא חשש, לעתים תוך שהצבא שומר על ביטחונם בעת שהם תוקפים פלסטינים. כל זה מסתכם לכדי שיטה שתכליתה לעקור פלסטינים משטח C. ואכן, בפועל נכפות קהילות רבות לנוס על חייהן ובלית ברירה אף לנטוש את בתיהן. **בין השנים 2021-2023 נעקרו בדרך זו שש קהילות, ומאז אירועי השבעה באוקטובר התעצמה אלימות המתנחלים ונעקרו 16 קהילות נוספות.** תוך חודשיים בלבד גורשו

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. (n.d.). Community - Driven⁶ outline plans in Area C. United Nations. <https://www.ochaopt.org/page/community-driven-outline-plans-area-c>

Norwegian Refugee Council (2023). Area C is everything. Retrieved from <https://www.nrc.no/globalassets/pdf/reports/area-c-is-everything/area-c-is-everything-v2.pdf>

⁸ אתר שלום עכשיו (ללא תאריך). אוכלוסיה, אוכלוסיה בגדה המערבית. נלקח מ- <https://peacenow.org/settlements-watch/matzav/population>

⁹ יונתן קנוניץ' (2021). "רועים בשדות זרים: חוות צאן של מתנחלים ישראלים בגדה המערבית והפגיעה שלהן בזכויות האדם של הפלסטינים". יש דין. נלקח מ- <https://s3.eu-west-1.amazonaws.com/files.yesh-din.org/shepherding+outposts+2021/shepherding+outposts+HEB.pdf>

בכפייה יותר מ-1,000 בני אדם, אשר נסו בפרט על חייהם ונטשו את בתיהם בשל ההטרדות האלימות, אפילו מצד אלה שאמורים כביכול לשמור על ביטחונם.

יודגש שלא מדובר בהעתקת מקום מגורים בלבד אלא בעקירה כפויה, המשבשת את החוסן ואת הלכידות הקהילתית, שוחקת את הרשתות החברתיות וגורמת לאובדן גישה לשירותים חיוניים ולפרנסה. העקירה עצמה היא טראומטית והשפעותיה עמוקות, במיוחד כאשר מדובר בקהילה שרוב חבריה כבר חוו פליטות וגירוש כשנעקרו מאדמותיהם כמה וכמה פעמים במלחמות השונות. עקירתן של קהילות הרועים הפלסטיניות היא חלק מטרומה פלסטינית קולקטיבית מתמשכת אשר לא זכתה עד כה לאיחוי, והיא כרוכה גם במחיקה של מסורות שלמות ובכפיית אורח חיים חדש שכלל לא ברור אם הוא אפשרי.

ראיונות עם חברי קהילות רועים

הסיפורים האישיים המובאים להלן מבוססים על ראיונות שהתבצעו עם אבו אחמד, אבו נאג'ח ואבו אמג'ד (שמות בדויים) בחודשים אוגוסט וספטמבר 2023. שלושת המרואיינים גורשו ביחד עם המשפחות שלהם מעין סאמיה, צפונית מזרחית לירושלים, במאי 2023. אחרי שנים של מאבק והישרדות תחת המדיניות הישראלית והפעולות המדכאות של כוחות המתנחלים הישראלים, המשפחות נסו על חייהן מבלי לדעת לאן. אזור עין סאמיה, שבעבר היה ביתם של 270 תושבים, נותר כעת ריק מפלסטינים, שבמשך שנים סבלו מהגבלות על בניית בתים ותשתיות, מהריסות תכופות, מגניבות של בעלי חיים, מחסימות דרכים ומשלילת משאבים חיוניים כמו מים.

השיחות המחישו את המציאות האלימה שבה חיות קהילות הרועים הפלסטיניות בשטח C תחת מנגנוני הדיכוי והכפייה. הנרטיבים של עקירה ואלימות העולים מדבריהם הם תזכורת נוקבת למשבר המתמשך בשטח הכבוש בכלל ובשטח C בפרט.

אבו אחמד גורש מאדמות עין סאמיה בשנה האחרונה, וראה מכלי ראשון את השינוי בחיי הקהילה שלו ואת האתגרים הנובעים מכך. הסיפור שלו מדגים את האופן שבו נאלצת הקהילה להיאבק על גישה למשאבים חיוניים ואת הלחץ המתמיד שגורמת העקירה. הוא מספר על אובדן הדרגתי של אדמות מרעה ומקורות מים, שני משאבים חיוניים להישרדותה של הקהילה שלו. הקמת מאחזים של רועי צאן לא רק הגבילה את הגישה למשאבים אלה, אלא גם חשפה את הקהילה שלו לאלימות מתנחלים אשר שיבשה את חיי החברה ואת אורח החיים, שהתבסס על איזון בין משאבי הטבע ובין צורכי האנשים.

חוויותיו של **אבו נאג'ח**, שחי בעין סאמיה במשך 44 שנים עד מאי 2023, ממחישות את המחיר הנפשי והרגשי של אלימות המתנחלים. סיפורו על הטרדות, אימים פיזיים והשמדת רכוש מצירים תמונה ברורה של המציאות היומיומית של פלסטינים רבים באזור C. סיפורו הוא לא רק סיפור של אובדן וסבל, אלא גם של הרוח הבלתי נכנעת ומתעקשת לשאת את הקשיים ולשמור על קשרי קהילה. אבו נאג'ח תיאר התקפות על הכפר שלו, הרס בתים וגניבת בעלי חיים – טקטיקות המשמשות להפחדה ולעקירה של משפחות פלסטיניות בכוח ובכפייה על ידי מתנחלים בגיבוי הצבא. הנרטיב שלו הוא תיאור חריף של המלחמה הפיזית והפסיכולוגית המתנהלת נגד הקהילה שלו.

לאבו אמג'ד, האתגרים שבניסיון לנווט את חייו בתנאים של חוסר ודאות ואימים מתמשכים תופסים מקום מרכזי בחייו. הוא תיאר בפרוטרוט את תהליך העקירה הכפויה, סיפר על המאבק לשמור על מראית עין של נורמליות והמחיש את החוסן הדרוש לבנייה מחדש פעם אחר פעם. סיפורו חושף את עומק ההשפעה של מדיניות הכיבוש הישראלי על חיי הפרט. חוויותיו מהעקירה ומהמאבק לקבלת זכויות על הקרקע ממחישות את המאבקים הפוליטיים והחברתיים הרחבים יותר העומדים בפני הפלסטינים באזור. הנרטיב שלו הוא עדות למציאות המורכבת של תמרון בין מדיניות, אדמה וזכויות אדם בשטח הפלסטיני הכבוש.

שלושה ראיונות ושלושה נרטיבים מצירים יחד תמונה של קהילה במצור. למאחזי הרועים ולאלימות המתנחלים יש השלכות מרחיקות לכת על בריאותו ועל רווחתו של העם הפלסטיני בשטח C. ההשפעות הפיזיות ניכרות באובדן בתים ופרנסה, אך לא פחות הרסניות מהן ההשפעות הפסיכולוגיות – טראומת העקירה, הלחץ של החיים תחת איום מתמיד והכאב לנוכח השחיקה של הקהילה, התרבות והמנהגים. הראיונות הללו אינם רק סיפורי קושי בודדים – הם מייצגים את החוויה הקולקטיבית של פלסטינים החיים בצל מאחזים של רועי צאן ואלימות מתנחלים. בעמודים הבאים נמחיש כיצד החיים לצד מאחזים ואלימות יומיומית משפיעים על תנאים מגדירי בריאות ומה השלכות על פלסטינים על ידי השיחות והראיונות עם תושבי עין סאמיה.

תנאים מגדירי בריאות

1. אלימות

הבריאות הפיזית והרווחה של קהילות הרועים בשטח C הושפעו עמוקות מהאלימות ומההפחדה הגוברת שהפעילו נגדן המתנחלים והצבא הישראלי. הראיונות שנערכו עם התושבים מספקים תיאור מכלי ראשון של האתגרים והאימים היומיומיים שעומדים בפניהם. האלימות באה לידי ביטוי בצורות

שונות: חסימת כבישים, זריקת אבנים לעבר מכוניות, בתים ורועים, פשיטה על בתים, על כפרים ועל אדמות חקלאיות, הצתת שדות ומטעי זיתים, עקירת עצים, ולעתים אף זריקת בקבוקי תבערה או שימוש בנשק חם. פלסטינים נתונים להתקפות תכופות, המשבשות את השגרה היומיומית שלהם ומשרות תחושת פחד וחוסר ביטחון.

טקטיקות ההפחדה מורגשות לאורך כל שעות היממה. כך מתאר אחד המרואיינים הנזכרים לעיל: "[המתנחלים] התחילו לבוא בלילות, אחד רוכב על פֶּרָד ואחד על סוסה, והם היו עוברים בין הבתים בחצות, ב-1:00, ב-2:00 לפנות בוקר, אתה מבין? ולפעמים היו באים לתקוף את הבתים, ברגע שהתעוררנו הם היו בורחים". הפחד הקבוע הזה, בעיקר בלילה, לא רק משבש את השינה וגורם ללחץ אלא גם מכניס את התושבים למצב של ערנות מתמדת.

פעמים רבות התממש הפחד הזה לכדי מתקפה, כפי שהמשיך לספר אותו מרואיין: "הם באו לשרוף, אתה מבין? פעם הם זרקו מולוטוב, ובמקרה אנשים היו ערים, הם כיבו אותו לפני שקרה משהו. אי אפשר לדעת מתי המתנחלים האלה יכולים לבוא". הוא הוסיף ואמר שאי אפשר להגיע למגורי אותה קהילה בלי רכב, כי הדרך המרכזית המובילה אליה אינה בטוחה. המתנחלים אורבים לאורכה כל הזמן ומגבילים את התנועה, ופעמים רבות אף תוקפים את התושבים

שיתוף הפעולה בין הצבא והמתנחלים והגיבוי הביטחוני שמעניקה נוכחות החיילים למתנחלים הם תמה שחזרה שוב ושוב בדבריהם של כל מי שפגשנו וראיינו מהקהילות. לדברי אחד המרואיינים, "יש איתם [המתנחלים] צבא, ויש חיילים שהם בעצמם מתנחלים. כשיש בעיה והצבא מגיע, אני רואה אותם, הם בעצמם מתנחלים אבל בלבוש צבאי". חפיפה זו בין המתנחלים לצבא והעובדה שאין מי שיגן עליך מעצימה את חוסר הביטחון של קהילות אלו. מרואיין אחר תיאר את המצב ככזה שבו למעשה המתנחלים עומדים מעל לחוק ומגובים על ידי הרשויות הישראליות והצבא: "אנשים כבר לא בטוחים יותר. לילה אחד הם באו [מתנחלים] ולקחו שני רכבים מכפר מאלכ. הם באו בלבוש צבאי, לקחו את הרכבים ועזבו [...] ועכשיו המילה האחרונה היא של המתנחלים, הם מחליטים, והם עושים מה שבא להם".

לפי ארגון יש דין, ברוב מקרי האלימות של המתנחלים, הצבא וכוחות הביטחון הישראליים אינם מתעמתים או מאשימים מתנחלים ישראלים על פעולות אלימות נגד פלסטינים. בין השנים 2005–2023, 93.7% מתיקי החקירה שנפתחו בעקבות פגיעה של ישראלים בפלסטינים וברכושם בגדה המערבית נסגרו מבלי שהוגש כתב אישום.¹⁰

¹⁰ יש דין (2022). דף נתונים, דצמבר 2023. נלקח מ- https://s3.eu-west-1.amazonaws.com/files.yesh-din.org/data+sheet+2023/YeshDin+-+Netunim+2023+-+Heb_05.pdf

הטקטיקות שנקטו המתנחלים כדי להפחיד ולאיים על התושבים הן אכזריות בלשון המעטה. בוואדי אלסיק למשל, אזור שכל הפלסטינים גורשו ממנו לאחר השבעה באוקטובר, תיארו התושבים את האופן שבו נהגו מתנחלים לנסוע בלילות בצורה מסוכנת, כשהם צופרים וצוחקים ומקללים, ועוד מעשי פרובוקציה רבים שנועדו להפחיד ולהטיל אימה. כפי שסיפר אחד המרואיינים, "הם מגיעים [המתנחלים] בחצות, בכביש, בין הבתים, הם נוסעים, צופרים, צוחקים ומדליקים רדיו בווליום גבוה. בשביל מה? בשביל הפרובוקציה. כדי שמישהו פלסטיני יגיב, ואז הם יתקשרו למשטרה, והפלסטיני ילך לכלא ל-3-4 חודשים, ויישלם 5-6 אלפי שקלים, ואחר כך הוא יעזוב, כך הם רוצים, פרובוקציה והצקות כדי [שהפלסטינים] יעזבו". הוא המשיך ואמר שהמתנחלים רוצים לגרש את כל האנשים, "גירוש, גירוש של האנשים ובעלי החיים מהאדמות בשטח C, שהם כבר השתלטו עליהם". פעמים רבות מסלימה ההטרדה הזו לכדי פיגוע ממשי, לרבות השלכת בקבוקי תבערה לעבר בתי מגורים, הצתת מטעי ושדרות זיתים או ירי באש חיה לעבר התושבים הלא חמושים.

תיאור מדאיג אחר מספר כיצד מתנחלים מלווים בצבא נכנסו לבית ותקפו באלימות אישה וילדיה: "בשנה שעברה המתנחלים נכנסו לבית שהייתה בו אישה [...] המתנחלים נכנסו עם הצבא לתוך הבית, הרביצו לאישה ושברו לה את היד, אפילו יכול להיות שהם כמעט גרמו לה נכות". אירועים כאלה לא רק גורמים לנזק פיזי מידי אלא גם משאירים צלקות פסיכולוגיות ורגשיות ארוכות טווח. יתרה מכך, הפיגועים של המתנחלים פוגעים במישרין בבריאות ובסביבה, כפי שעולה מדבריו של מרואיין שסיפר כיצד כאשר מתות כבשים של המתנחלים, הם זורקים את הפגרים בין הבתים בקהילה: "פעם מתנחל זרק כבשה מתה ליד בית הספר ושם עליה רעל. הם גם הלכו למכלי המים של בית הספר ושאו אתם, וגנבו את המזון של בעלי החיים".

התדירות הגוברת של האלימות, הזוכה לשיתוף פעולה של הצבא והמשטרה – אם בהעלמת עין ובמתן גיבוי ביטחוני למתנחלים ואם בהפעלת אלימות בעצמם – מוסיפה לתחושת חוסר האונים בקרב התושבים.

2. אובדן קרקעות ומקורות פרנסה

המאחזים וההתנחלויות מובילים לעתים קרובות לאובדן קרקעות ומשאבים שהם תנאי הכרחי לרעיית צאן ולחקלאות, פרנסתן העיקרית של קהילות אלו. אובדן זה, בתורו, משבש את דפוסי החיים המסורתיים ואת הפרקטיקות התרבותיות הנטועות עמוק בקשר שלהם לאדמה. מבחינה כלכלית, קהילות רועים בשטח C מאופיינות בעוני ובהזדמנויות כלכליות מוגבלות. ההגבלות שמטיל הצבא הישראלי, לרבות הגבלות תנועה וגישה, מחריפות את הקשיים הכלכליים הללו.

מצב זה מוביל למחסור במשאבים כלכליים הדרושים לגישה לשירותי בריאות ולרכישת מוצרים חיוניים, לרבות מזון ומים נקיים.

ההגבלות הקשות על מתן היתרי בנייה לצד האיום של השתלטות המאחזים מובילים למצב שבו קהילות הרועים נאלצות להתמודד עם אתגרי דיור קשים. ואכן, רוב בתי הפלסטינים בשטח C נמצאים במצב ירוד ומוגבלים בשטח, מה שמוביל למגורים צפופים ללא גישה לצרכים בסיסיים. הקושי בקבלת היתרי בנייה והיעדר החיבור לתשתיות כמו מים, ביוב וחשמל מאלצים משפחות לחיות בתנאים קשים, מחמירים את בעיות הבריאות וההיגיינה ויוצרים מתח נפשי עקב איום ההריסה המתמיד. תנאי חיים אלה משפיעים לא רק על הבריאות הפיזית של התושבים אלא גם תורמים למצוקה כלכלית, מחוללים לא-יציבות חברתית ומערערים את רווחתן הכללית של הקהילות ואת לכידותן.

3. מים

לקהילות הרועים, בדומה ליותר מ-70% מהפלסטינים שגרים בשטח C, אין גישה מסודרת וקבועה למים. במיוחד סובלות מכך קהילות הרועים, שאינן מחוברות לרשת המים ואינן יכולות לחפור בארות או לפתח תשתית מים עצמאית. כתוצאה מכך נאלצים הרועים לקנות מים בתעריפים גבוהים פי שישה ממי צינור, מה שמכביד משמעותית כלכלית על קהילה שהיא ענייה מלכתחילה. לא זו בלבד, אלא שמתנחלים מחרימים לעתים קרובות משאבי טבע ובארות, מה שמחריף את המחסור. לפעמים אפילו אספקת מכלי המים מעוכבת על ידי המתנחלים והצבא. צריכת מים נמוכה במיוחד משפיעה קשות על הבריאות ועל רמת החיים של הקהילות.

4. גישה לשירותי בריאות

הגישה לשירותי בריאות מוגבלת מאוד בשטח C. מחסומים פיזיים מאריכים משמעותית את משך הנסיעה למרכזי בריאות, מה שמקשה על הגישה לטיפול רפואי הן בחירום והן בשגרה. העובדה הזו משמעותית אף יותר מאחר שאין מרכזי בריאות פלסטיניים קבועים באזור, מה שמאלץ את התושבים לעשות את הדרך הפתלתלה אל המרכזים הרחוקים או להסתמך לצורכי בריאות בסיסיים על שירותי מרפאה ניידים הניתנים על ידי ארגונים לא ממשלתיים, האו"ם והרשות הפלסטינית. גישה לא סדירה ולא עקבית לשירותי בריאות פוגעת בטיפול הרפואי, במעקב ובשירותי בריאות הציבור ומניעת מחלות.

יתר על כן, לעתים קרובות מתקנים של שירותי בריאות בשטח C סובלים בעצמם מתת פיתוח מאחר שגם הם מוגבלים על ידי התלות בהיתרי בנייה של ישראל. לכך מתווספת הזמינות המוגבלת של אנשי מקצוע בתחום הבריאות, של תרופות ושל ציוד רפואי, הפוגעת גם היא באיכות ובזמינות של שירותי הבריאות לקהילות אלה

השלכות

1. השלכות נפשיות

למציאות האלימה שבה חיים פלסטינים יש השפעה על הרווחה הפסיכו-סוציאלית ועל הבריאות הנפשית של הקהילה. מרגע שמאחז בלתי חוקי מתקרב לקהילה, מרגע שבית נפרץ או שאחד מבני המשפחה נפצע או מאבד את מקום פרנסתו, הקהילה לא תרגיש בטוחה לעולם. הלחץ והמצוקה הכרוניים והחשיפה לאלימות נהפכו ל"שגרה יומית" בשביל הקהילות הללו. מצב מתמיד זה של פחד וחוסר ביטחון מחולל מגוון של אתגרים והשלכות, כולל חרדה, דיכאון והפרעות פוסט טראומטית. מבחינת השגרה היומיומית, התושבים ציינו שהם לא יכולים לבצע שום פעילות שנחשבת נורמלית כמו הליכה לבית הספר, נסיעה לבית חולים או יציאה לעבודה. כל פעילות כזו היא כמעט בלתי אפשרית לנוכח הסביבה הכפייתית שבה הם חיים. תושבים סיפרו שילדים לא יכולים אפילו לצאת לשחק לבד בלי השגחה או ללכת לבית הספר בלי ליווי.

התחושה הממושכת של חוסר ביטחון, המלווה בפחד, בעוולות ובאפליה שיטתית, מתורגמת לעתים לכאב פיזי ולא-יכולת לחשוב, לאכול או לשמוח בחיים. כשנשאל כיצד משפיעות קרבת המתנחלים וכל האלימות על בריאותו הנפשית, אמר אחד המרואיינים: "כשאתה מאבד את הביטחון שלך, נשבע לך שאתה נהיה מודאג כל הזמן, אתה נהיה מדוכא, בגלל שאיבדת את הדבר היקר ביותר. ביטחון זה אושר, כשאתה מרגיש בטוח אתה מאושר [...] אנחנו איבדנו את הביטחון שלנו, ומי שמאבד את הביטחון, מאבד את האושר שלו, מאבד את שלוות הנפש שלו, ונשבע באלוהים, לפעמים כשהמצב מחמיר אני מפסיק לאכול גם אם אני רעב, המצב רע, במיוחד כאשר מאבדים את הביטחון, אפילו לא חושבים על שמחה, כל הזמן המחשבות הן עצובות, בגלל שצפוי לנו היותר גרוע. לפעמים מרוב לחץ אני מפסיק לחשוב".

תחושת חוסר הביטחון הקולקטיבית של הקהילה מערערת גם את הלכידות החברתית, החיונית לחוסן הפסיכולוגי הקהילתי והאישי. ערעור זה מתגבר כשאותה קהילה חיה במציאות של אלימות שיטתית, החרמות, התקפות, נוכחות מתמדת של מגדלי השגחה צבאיים, אימונים צבאיים, מבצעי חיפוש ליליים, שימוש מופרז בכוח והגבלת תנועה. אובדן הפרטיות והביטחון במבנה הפיזי של הבית מנפץ גם את המרחב הנפשי הבטוח בתוך הקהילה, מוביל לתחושה עמוקה של פגיעות וחוסר אונים ומערער את תחושת היציבות והבטיחות של הקהילה. המעקב וההפרעה בלתי הפוסק מצד הצבא והמתנחלים משבשים את הנורמליות של חיי היומיום ומטפחים אווירה של פחד וחרדה.

יתר על כן, תחושת אי הצדק והאפליה השיטתית לאורך שנים רבות מגבירות את תחושת חוסר האונים. כוחות אכיפת החוק, שלכאורה היו אומרים להגן על קהילות הרועים, רק מעמיקים את תחושות העוול וחוסר האונים שלהם. כפי שמקונן אחד התושבים, "אנחנו מגישים תלונות בשער בנימין, אבל הן לא מגיעות לבתי המשפט [...] אפילו אם אתה מדמם, וכולם רואים שאתה מדמם, אתה אשם והמתנחל חף מפשע. אנחנו הפכנו לחיות בג'ונגל". התחושה הזו של מניעת צדק וההרגשה ששלטון החוק אינו מגן עליהם מחמירות את תחושת חוסר הביטחון וחוסר האמון שלהם.

2. שבירת התא המשפחתי

השגרה של אלימות, טראומה וחוסר ביטחון יומיומי גורמת למצב מתמיד של ערנות ולקשיי שינה. כאשר נשאל אחד המרואיינים שגורש מאזור עין סאמיה אם פחד, הוא אמר שהם כל הזמן פחדו: "נשבע באלוהים שלא ישנו בלילות, כי כל הזמן ציפינו שיקרה משהו, שיתקפו אותנו, פחדנו על הילדים". הוא סיפר שהאלימות התגברה תוך שנתיים, עד כדי כך שהמתנחלים התחילו לפרוץ לבתיהם בלילות ולאיים עליהם ועל ילדיהם. מצב זה הוא בלתי נסבל במיוחד להורים, שנאבקים להגן על ילדיהם ולספק להם ביטחון רגשי בעודם מתמודדים בעצמם עם תחושות של מתח וחרדה: "אתה תמצא מתנחלים כל 2-3 קילומטרים, והם באים בלילות, איך אני אוכל להגן על הילדים שלי בלילות כשהם באים?".

תחושת חוסר האונים הזו, במיוחד לנוכח אי-היכולת להגן על המשפחה והילדים, הייתה נושא דומיננטי בכל פגישה, שיחה וראיון שערכנו. בקרב חברי הקהילות שפגשנו שררה תחושה שחיייהם וחיי יקיריהם שרויים בסכנה מתמדת, ואפילו על סף אובדן טראגי. תחושה זו של סכנה קרובה וחוסר אונים הייתה תמה חוזרת ועמוקה בכל האינטראקציות שלנו עם הקהילות. כך הביע אחד האבות את החשש לשלומם של הילדים והמשפחה במציאות שבה כל פעולה פשוטה כרוכה בפחד וטמון בה פוטנציאל של חשיפה לאלימות: "אבל המתנחלים, כאשר הם באים ומתקמים מול הדלת של הבית שלך, מה אתה יכול לעשות? אתה יכול להגן על הילדים שלך? כאשר יוצאים בטרקטורים למלא מים הם מרביצים לנו, מי שיש לו עבודה ויוצא בשעה 7-8 בלילה אתה לא יכול להגן עליו, זה הפך להיות מצב בלתי נסבל".

3. פיצול הקהילות והבידוד החברתי

הלכידות המגדירה קהילות בדואית שגרות בשטח C התערערה בצל הכיבוש הישראלי רב השנים ומאז התרחבות ההתנחלויות והמאחזים. גירוש הקהילות ועקירתן ממקומן הובילו לשינוי בדינמיקה החברתית-פוליטית שלהן ולהחלשת

המבנים החברתיים ותחושת השייכות. כל חבר וחברה בקהילה מאבדים את הרשת החברתית שהיה בה להעניק תחושה של שייכות ובטחון. הבידוד הזה מתבטא בדבריו של אחד המרואיינים: "האנשים התפזרו בלי ברירה, מה אפשר לעשות? האמת, אנחנו מדברים רק דרך הטלפונים, אנשים התפזרו". הפיצול של הקהילות אינו מסתכם בהפרדה פיזית, אלא מייצג אובדן של זהות קולקטיבית ושל מבני תמיכה חברתיים שהם חיוניים לחוסנה של הקהילה. הבידוד הוא גם רגשי ותרבותי, שכן אנשים מאבדים את מערכות התמיכה שלהם ואת המפגשים הקהילתיים המסורתיים. מה שהיה אבד לבלי שוב.

4. העמקת המצוקה הכלכלית

הגבלות על תנועה ומניעת הגישה לאדמות מרעה ומים חנקו את אמצעי הפרנסה העיקריים של הקהילות. "הרס, הרס, זאת אומרת אין כלום... הרס, התפזרנו, נהרסנו כלכלית, לא נשאר שום דבר שנפחד עליו". הקהילות הבדואיות מתגוררות באופן מסורתי בסמיכות לאזורי מרעה ולמקורות מים ועוברות ממקום למקום בהתאם לחילופי העונות. החרמת האדמה ומשאבי הטבע והגבלת התנועה והשימוש בקרקע כפו עליהן לשנות את אורח החיים המסורתי. ייעוד הקרקעות כקרקע מדינה, אזורים צבאיים סגורים או שמורות טבע הגבילו מאוד את הגישה שלהם למשאבים חיוניים. "אין לכבשים איפה לצאת למרעה, הן כלואות בתוך גדר תיל, והאדמה הזאת לא מתאימה לכבשים בחורף, הן ימותו מהקור והשלג", אמר אחד המרואיינים על הגבלת הניידות והשפעתה על הצאן. הקהילות נאלצות לקנות מזון לצאן בכסף במקום לרעות באדמות הנרחבות בשטח C, וכך גדלים ומעמיקים החובות ועמם הקשיים הכלכליים. כל אלו גורמים למצוקה קשה ומשבשים את אורח החיים. לפי מרואיין אחר, "האמת, בעבר היה אחרת, היית הולך ובא חופשי. עכשיו אם אני נוסע לרמאללה למשהו חשוב, אני רק חושב מתי אחזור הביתה, למה? כי אני מיוחד שיקרה משהו לקהילה ולילדים כשאני לא שם".

חוסר הוודאות לגבי העתיד, הצופן בתוכו חשש מפני התקפות פתאומיות, אובדן רכוש ועקירה כפויה, מאפיין את חייהן של הקהילות שבהן ביקרנו. כך נגזלת מן הקהילה גם היכולת לתכנן את העתיד. כשנשאל אחד המרואיינים אם הוא מרגיש שיש עתיד לילדיו ולצעירים בקהילה, ענה שהם לא יוכלו להמשיך להתפרנס ממרעה כמו שעשו אבותיהם לאורך דורות רבים, עקב מחסור בשטחים וקשיים כלכליים שכופים עליהם למכור את הצאן. הסביבה הכפייתית והדכאנית שבה חיות הקהילות שוחקת ומוחקת את המנהגים והמסורות, את הבסיס הכלכלי, את דרכי הפרנסה ואת הלכידות הקהילתית.

השינוי שנכפה על חייהן של קהילות אלו אינו עניין זמני וקצר מועד. הוא מטיל צל כבד של אי-ודאות על העתיד וקוטע את ההתפתחות ואת השינוי הטבעי שמתרחשים בחיי כל קהילה. ההתמודדות עם אתגרים אלה תובעת מאמצים ומשאבים מהקהילה ומכל פרט ופרט בתוכה, ומשעבדת אליה מבנים חברתיים אשר במקום להתפתח ולצמוח מושקעים בהישרדות.

סיכום

נייר-עמדה זה נכתב בנקודה חסרת תקדים בתולדות הכיבוש הישראלי. המתקפה הישראלית בשטחים הכבושים בכלל וברצועת עזה בפרט הובילה לאובדן של עשרות אלפי חיים, כולל מחיקת משפחות שלמות, למשבר בבריאות הציבור ולעקירה של למעלה ממיליון וחצי בני אדם – זאת לצד מעצרים ומצורים נרחבים על ערים וכפרים. ההתקפה הישראלית חורגת מפגיעה בפרט; היא מפרקת בשיטתיות את התא המשפחתי, את הקהילה ואת העם הפלסטיני.

שעה שבדוחות קודמים התייחסנו להשפעותיו של הכיבוש על הפרט ועל התא המשפחתי,¹¹ נייר-עמדה זה מביא מכלי ראשון את חוויות החיים של קהילות בדואיות פלסטיניות רועות צאן בשטח C, החשופות לאלימות מתמשכת ומערכתית של מתנחלים והצבא ולעקירה כפויה. ישראל נוקטת אסטרטגיה של מירור חייהן של קהילות אלה באמצעות החרמת קרקעות, שיבוש אורחות החיים המסורתיים ואיסור על בניית בתים, מבנים חקלאיים ומבני ציבור. היא לא מאפשרת להן להתחבר לרשתות המים והחשמל או לסלול כבישים, וכשהן עושות זאת, מאחר שאין להן ברירה אחרת, ישראל מאיימת בהריסה ולעתים קרובות מיישמת את האיומים הללו. אווירת ההפחדה, אי-הביטחון וחוסר הוודאות מובילה לשלל השפעות פסיכולוגיות ולשחיקת החוסן הקהילתי.

בליבת המדיניות הזו טמון פשע ההעברה בכפייה. עקירתם הכפויה של פלסטינים מאדמותיהם על ידי הכוח הכובש היא אסטרטגיה מחושבת של השתלטות על אדמות שמטרתה לשמור על עליונות יהודית בגדה המערבית. בתוך כך היא הורסת קהילות ומשאירה בתודעה הקולקטיבית שלהן צלקות שאי אפשר לרפא. נייר-עמדה זה מנסה לשרטט, בעזרת ראיונות עם חברי הקהילות עצמן, את תוצאותיה הקשות של המדיניות הישראלית, במטרה לספק תשתית עובדתית לטענתנו בדבר מדיניות מתמשכת של גירוש בכפייה.

¹¹ מרים ויילר (2020). "חיים חשופים: פלישות צבאיות לבתי פלסטינים בגדה המערבית". יש דין. נלקח מ https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/files.yesh-din.org/Exposed_Life_2020/Exposed_Life_HEB.pdf

על הקהילה הבינלאומית להכיר בכך שמעשי העברה בכפייה אלה מייצגים הפרות חמורות של המשפט הבינלאומי ההומניטארי. אמנת ג'נבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה (1949) קובעת בסעיף 49, כי "אסורה העברה בכפייה של מוגנים, יחידים או רבים".¹² בדומה כלל 129 של המשפט הבינלאומי ההומניטארי, כפי שמוגדר על ידי הצלב האדום הבינלאומי, אוסר באופן מוחלט על פעולות כאלה. הפרה של איסור זה, היא לא רק הפרה חמורה של אמנת ג'נבה הרביעית לפי סעיף 147, אלא גם מסווגת כפשע נגד האנושות ובשעת מלחמה, כפשע מלחמה על פי סעיפים 7 ו-8 לחוקת בית הדין הבינלאומי הפלילי (1998) (אמנת רומא של ה- ICC).¹³ ההיבט ה'כפוי' של עקירה זו אינו מוגבל לכוח פיזי אלא משתרע על כל צורה של כפייה, לרבות דיכוי פסיכולוגי, שימוש לרעה בכוח, או יצירת סביבה כפייתית שאינה מותרת ברירה אמיתית לאנשים המושפעים אלא לעזוב את בתיהם ואדמותיהם.

נייר-עמדה זה קורא לקהילה הבינלאומית למלא את התחייבויותיה על פי המשפט הבינלאומי בכך שתכיר רשמית בהפרות אלו, תתנגד להן ותיישם תכנית פעולה כדי שלא ימשיכו. הראיות שהוצגו בנייר-עמדה זה ובדוחות של שלל ארגוני זכויות אדם אחרים דורשות תגובה החורגת מהכרה בלבד; הן דורשות מעורבות אקטיבית במניעת המשך הדיכוי, מניעת הגירוש הכפוי והבטחת ביטחון של הקהילות הנדונות. כמו כן יש לדרוש אחריותות באשר להפרות שכבר התרחשו

על ישראל להפסיק לאלתר את אלימות המתנחלים ואת העקירה הכפויה, תוך הבטחת הזכויות של הפלסטינים בשטח הכבוש, לרבות חיים, בריאות, הגדרה עצמית וחופש מאפליה. כמו כן על ישראל להבטיח גישה בלתי מוגבלת לשירותים חיוניים כגון שירותי בריאות, מים, חשמל ופיתוח התשתית באזורים הפלסטיניים.

מן ההכרח להדגיש את הצורך הדחוף בפעולה לתמיכה בקהילות הפלסטיניות בשטח C גם מעבר למסגרת של החוק הבינלאומי ההומניטארי. יש לפעול להגנה על זכויותיהן של הקהילות, להפסקת העקירה, להשבתן לבתיהן ולהשבת כבודן וזכותן לחיות בביטחון ולגדול, לגדל, לרעות, לבנות בתים ומבנים וליהנות מגישה למשאבים טבעיים, חברתיים ופוליטיים. הקהילה הבינלאומית חייבת לקום ולהתנגד להפרות החוק הבינלאומי ולפעול ללא לאות כדי להבטיח עתיד שבו הבריאות, הפיתוח, הרווחה והחוסן של הקהילות הללו הם לא רק שאיפות אלא מציאות מוחשית.

¹² International Committee of the Red Cross (ICRC). (1949). Geneva Convention IV Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, Article 49. [Online]. Retrieved from: <https://www.icrc.org/ihl/INTRO/380>

¹³ International Criminal Court (1998). Rome Statute of the International Criminal Court (A/CONF.183/9). Retrieved from [<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>]

כתיבה: אסיל אבו ראט

עריכה: הדס זיו